

Vierasperäisten *-inen*-loppuisten adjektiivien lyhentämisen puolesta

Nykykielessä havaittavaan pyrkimykseen lyhentää vierasperäisiä *-inen*-loppuisia adjektiiveja *-nen*-johtimettomiksi (*abstraktinen* → *abstrakti*, *aktuaalinen* → *aktuaali*) kielenhuoltomme ei ole toistaiseksi virallisesti puuttunut. Pari yksityistä ja pääasiallisesti vastustavaa kannanottoa on julkisesti esitetty (Osmo Ikola, *Virittäjä* 1964 s. 221 ja Eeva Lindén *Kotikielen Seurassa* 17. 2. 1966¹. Lyhyitä muotoja viljelleenä ja keskusteluun mukaan joutuneena esitän seuraavassa näiden puheenvuorojen vastapainoksi joitakin puoltavia näkökohtia.

Kielenuudistuskysymyksissä mielipiteen muotoutumiseen vaikuttavat usein tunnuseikat. Uusi tuntuu vanhan systeemin rinnalla alkuun oudolta. Kun kysymys on vain tottumuksesta, tunnuseikat olisi pystyttävä täysin eliminoimaan, ja ratkaisu olisi tehtävä asiallisin perustein.

Kielessämme ovat jo pitkän aikaa olleet käytössä Nykysuomen sanakirjan hyväksyminä sellaiset vieraiden kielten mallin mukaiset johtimettomat adjektiivit kuin *absurdi*, *adekvaatti*, *aktiivi*, *akuutti*, *anonyymi*, *antiikki*, *asendentti*, *banaali*, *delikaatti*, *desendentti*, *differentti*, *diffuusi*, *dis-*

¹ Julkaistu *Virittäjän* tässä numerossa s. 315—320.

kreetti, ekivookki, eksakti, evidentti, fataali, galantti, genuiini, grasiöösi, humaani, imbesilli, immanentti, immuuni, impotentti, indifferenti, inkompetentti, inkongruentti, intelligentti, joviaali, juveniili, kompetentti, kongruentti, konkaavi, konsequentti, korrekti, labiili, liberaali, lojaali, massiivi, naiivi, neutraali, normaali, permanentti, populääri (nykyisin yleisesti myös *populaari*), *privaatii, profaani, resoluutti, respektaabeli, riskaabeli, seniili, sensibieli, sentimentaali, solidi, stabili, subtiili, suvereeni, tolerantti, triivaali, universaali, virulentti, vulgääri* (nykyisin yleisesti myös *vulgaari*). Mikä voisi olla se asiallinen peruste, joka mukaan esim. *aktuaali*, joka Nykysuomen sanakirjasta puuttuu, ei ole hyväksyttävä, mutta *bananaali* on?

On viitattu siihen, että lyhentyneellä tyypillä on rinnallaan vain vähän *i*-loppuisia adjektiivveja ja että se liittyy hahmoltaan moniin samantyyppisiin substantiiveihin. Tähän perusteluun on ilmeisesti johtanut mainittu »outous». Ei näet ole muuten mitenkään ymmärrettävissä, mikseivät *i*-loppuiset sanat saisi olla sekä substantiiveja että adjektiivveja, koska kielessämme on lukemattomia esimerkkejä vastaavista rinnakkaisuuksista: *kude* ~ *kade*, *hopea* ~ *kopea*, *puolukka* ~ *punakka*, *jumala* ~ *kamala*, *rantama* ~ *muutama*, *emäntä* ~ *vihanta*, *kihara* ~ *ahkera*, *patsas* ~ *ahdas* ja niin edelleen suunnilleen jokaisessa johdostyyppissä. Kun outouskynnys on ohitettu, tällaiset hahmotusseikat eivät ole enää merkitseviä. Eiväthän ne ole olleet esteenä vakiintuneidenkaan lyhytmuotoisten sanojen kotiutumiselle. (Huom. muuten, ettei *villi*-adjektiivistakaan ole aikoinaan ruotsista lainatessa tullut **villinen*.)

Suomalaiseen *i*:hin päättyvät sanat ovat joka tapauksessa jo nyt sekä adjektiivveja että substantiiveja. Tällä perusteella ei voi siis sanoja ryhmittää. Sen sijaan alkukielisen sananlopun mukaan tehty jaottelu ja — koska sanat ovat nimenomaan vierasperäisiä — vieraiden kielten käytäntö ovat tässä suhteessa ratkaisevia. Jos jokin tällainen *i*:hin päät-

tyvä alatyyppejä on pelkästään tai miltei pelkästään substantiivinen ja lainanantajakielissä adjektiivijä muodostetaan eri johtimella, ei suomessakaan ole tarpeen mennä tätä selvää järjestelmää rikkomään (*kronologinen, filologinen* ~ *filologi*). Mutta jokainen tyyppi on erikseen ja perusteellisesti tutkittava. Muuten voi käydä niin, että kielentutkija pitää ennakkokäsityksen vallassa esim. *-iivi*-loppuisia sanoja tyypillisimmin substantiiveina, koska kielioipin termistö sattuu antamaan tällaisen vaikutelman. Totuus on kuitenkin toinen. Jos jätetään nämä erikoisalan sanat laskun ulkopuolelle, on *-iivi*-loppuisia substantiiveja Airilan vierasperäisten sanojen luettelon perusteella yhteensä 36: *alternatiivi, defensiivi, detektiivii, diapositiivi, direktiivi, eksploosiivi, fiksatiivi, frikatiivi, implosiivi, initiatiivi, invektiivi, kollektiivi, konservatiivi, kooperatiivi, korrektiivii, kreditiivi, kursiiivi, laksatiivi, lokomotiivi, massiivi, missiivi, motiivi, negatiivi, objektiivii, offensiivi, pendenttiivi, perspektiivi, posetiivi, positiivi, prerogatiivi, preservatiivi, residiiivi, resitatiivi, saliiivi, sikkatiivi, statiivi*. Sellaisia yksiselitteisiä aivan erillisiä *-iivi(nen)*-loppuisia adjektiivveja, jotka eivät ole edellisten substantiivien johdoksia, on 101. Näistä voitaisiin kaikista johdonmukaisesti käyttää lyhyttä muotoa vieraiden kielten mukaan, siis seuraavasti: *adaptiivi, additiivi, administratiivi, adventiivi, affektiivii, affirmatiivi, affliktiivi, aggressiivi, apprehensiivi, asensiivi, auditiivi, auktoritatiivi, deduktiivi, defektiivii, definitiivi, degeneratiivi, degressiivi, deklaratiivi, dekoratiivi, demonstratiivi, depressiivi, desensiivi, deskriptiivi, destruktiivii, devolutiivi, digestiivi, disjunktiiivi, diskontinuitiivi, diskursiivi, dispositiivi, distinktiivii, distributiivi, dubitatiivi, efektiivii, effusiivi, eksekutiivi, eksklusiiivi, ekspansiivi, ekspressiivi, ekstensiivi, ekstraktiivi, eruptiivi, fakultatiivi, federatiivi, fermentatiivi, generatiivi, improduktiivi, impulsiivi, inaktiivi, induktiivi, instinktiivii, intensiivi, intrusiivi, intuitiivi, konstitutiivi, konstruktiiivi, kontemplatiivi, kontinuitiivi, konvulsiivi, kumulatiivi, kvalitatiivi, kvantita-*

tiiv, *legislatiivi*, *limitatiivi*, *lukratiivi*, *muusiivi*, *naivi*, *normatiivi*, *operatiivi*, *ostensiivi*, *ostentatiivi*, *palliatiivi*, *portatiivi*, *postoperatiivi*, *primitiivi*, *produktiivi*, *progressiivi*, *prohibitiivi*, *projektiiv*, *purgatiivi*, *putatiivi*, *radioaktiivi*, *representatiivi*, *repressiivi*, *reseptiivi*, *resessiivi*, *restriktiivi*, *retroaktiivi*, *retrospektiivi*, *selektiivi*, *sensiivi*, *spekulatiivi*, *subjektiiv*, *subsekutiivi*, *suggestiivi*, *suksesiivi*, *suppuratiivi*, *suspensiivi*, *vegetatiivi*, *vomitiivi*. Ei-kielitieteelliset *-iivi*-sanat ovat täten 73-prosenttisesti adjektiiveja.

Vakavimmalta näyttävä huomautus, mikä lyhentymismuotia vastaan on tehty, on se, että monessa tapauksessa adjektiivin ja substantiivin välinen ero voi hävitä. Vaikka ei ole esitettykään selviä käytännön esimerkkejä, joissa tämän takia ymmärrettävyys kärsisi (onhan suomessa vanhastaankin sanoja, jotka ovat sekä adjektiiveja että substantiiveja), asia on otettava huomioon. Viittaus ruotsiin, jossa perusmuodoltaan sama-asuinen adjektiiv ja substantiivi eroaa lopulta taivutuksessa, ei käy perustelusta, sillä muotia on levittänyt viime aikoina nimenomaan englant, jossa predikatiivina olevat adjektiiv ja substantiivi ovat usein täsmälleen samanasuiset. Mutta englantia ei toki tarvitse pitää tässä kohden esikuvallisena, koska voimme vetää rajan niin, että hyväksymme vain sellaiset lyhentyneet adjektiivit, jotka eivät osu haitallisesti yhteen substantiivin kanssa. Tällaisia ovat juuri edellä luetellut *-iivi*-sanat. Mutta esim. sellainen tapaus kuin *normaali* osoittaa, että adjektiivina voidaan lyhyttä muotoa käyttää häiriöttä silloinkin, kun on olemassa sama-asuinen harvinainen erikoisan terminä käytetty substantiivi ('suora, joka muodostaa toisen suoran tai tason kanssa suoran kulman'). *-iivi*-sanoista vastaavanlaiset parit muodostuvat sanoista *aktiivi*, *passiivi* ja *relatiivi*, joiden yleiseltä kannalta harvinainen substantiivinen merkitys ei lainkaan häirinne tavallisempaa ja kokonaan erillistä adjektiivista merkitystä. *Aktiivi*-sanan rinnalla huomattakoon lisäksi

epäämättömät adjektiivit *inaktiivi*, *radioaktiivi*, *retroaktiivi*. Myös vastakohtaparien symmetria on muistettava seikka. *Subjektiiv* olisi yksiselitteisesti adjektiiv, mutta *objektiivilla* on myös substantiivinen merkitys. Valokuvausalan sanastossa niin ikään *positiivi* ja *negatiivi* ovat substantiiveja. Tuntuu hieman haetulta ja teoreettiselta ajatus, että näissä kahtalainen merkitys aiheuttaisi edellisiä pahemmin suoranaista epäselvyyttä. Konstruoidut yhteensattumat jäävät sanaleikin asteelle. Lisäisin täten nämä viimeksi mainitutkin lueteltujen *-iivi*-adjektiivien joukkoon (huom., että *positiivin* rinnalle asetuu luettelossa jo ollut *dispositiivi*).

Kokonaan toisen tapauksen muodostavat ne, joissa *-nen*-loppuinen adjektiiv voidaan käsittää *-nen*-loppua vailla olevan substantiivin johdokseksi, joka on samassa merkityssuhteessa kantasanaan kuin *-nen*-johdokset yleensäkin (vrt. että puollettu *positiivinen* 'myönteinen' ei ole tällaisessa merkityssuhteessa »kantasanaan» *positiivi* 'sävyasteikoltaan mallin mukainen kuva'). Tällöin on nähdäkseeni pidettävä kiinni selvästä muotoerosta. Siis: *predikatiivi* ~ *predikatiivinen*, *aktiivi* ~ *aktiivinen* 'aktiivimuotoinen', *offensiivi* ~ *offensiivinen* ja joissakin harvoissa ja selvissä tapauksissa myös muita kielistä poikkeavasti: *moraali* ~ *moraalinen*, *materiaali* ~ *materiaalinen*, *ideaal* ~ *ideaalinen*.

Hankalin puoli uudistusohjelman läpiviemisessä lienee lopulta se, että lyhentymisen voi varsinkin alussa karkaila yli suunniteltujen rajojen. Ei minään puolusteluna vaan vanhana tuttuna ilmiönä todettakoon kuitenkin, että kaikenlaiset hyperkorrektit muodot ovat murrosvaiheessa tavallisia, mutta katoavat vähitellen. Me voimme sitä paitsi mennä lyhentämisessä lähintä esikuvaamme ruotsia suoraan pitemmälle — jos kerran näinkin suureen operaatioon ryhdytään — esim. ranskan ja englannin mukaiseen käytäntöön siinä suhteessa, että ulotamme lyhentämisen — *-aali*-ryh-

mästä puheen ollen — myös esim. seuraaviin adjektiivihin: *fysikaali, leksi-kaali, animaali* (engl. *physical, lexical, animal* ~ ruots. *fysikalisk, lexikalisk, animalisk* t. *animal*).

Uusimpien lyhytmuotoisten vieraspe-
räisten adjektiivien käyttöön oton estä-
minen merkitsisi itse asiassa epätydyttäv-
än olotilan jatkumista. Tähänastisessa
yleisessä käytännössä (joka kuvastuu
Nyky-suomen sanakirjasta) ei ole muuta
johdonmukaisuutta kuin se, että lyhyet
muodot ovat suositeltavia vain niissä sa-
noissa, jotka sattumalta ovat päässeet
vakiinnuttamaan lyhytmuotoiset asunsa.
Kymmenen vuoden kuluttua olisi ehkä
laadittava taas uudet säännöt ja uusi
luettelo hyväksyttävistä muodoista.
Asiaan on tartuttava nyt heti ja tehtävä
mitä tällä hetkellä tilanteen vakiinnutta-

miseksi tehtävissä on. Koska edellä esi-
tettyjen ajatusten mukaan ei pitäisi olla
mitään periaatteellista syytä estää ly-
hentymisilmiön laajentumista ja koska
lyhyet muodot näyttävät kielenkäyttä-
jien piirissä jatkuvasti leviävän, ei ilmi-
ötä olisi umpimähkäisesti torjuttava.
Vastustuksesta huolimatta saattaisi joka
tapauksessa käydä niin, että yhä useam-
mat sanat yksitellen lyhentyvät yleiseen
käyttöön, koska muodoilla on toisten
mielestä erinomaisena etuna juuri ly-
hyys ja näppäryys (etu kertautuisi edel-
leen myös näiden adjektiivien johdok-
sissa). Olisi vain määriteltävä selvästi ja
johdonmukaisesti ne rajat, joihin asti
lyhentymisilmiön laajentuminen on edul-
lista, ja tämä on mahdollista tehdä tyy-
peittäin. Edellä on tässä mielessä käsi-
tely lähinnä vain yksi tyyppi.²

PAULI SAUKKONEN

Paremmen sanoen

Seuraavat esimerkit on poimittu viime
kuukausien aikana ilmestyneiden
sanoma- ja aikakauslehtien uutis- ja
artikkelipalstoilta.

»Sir Winston Churchillin leski nimi-
tettiin perjantaina päärittäreksi eliniäk-
seen. Näin ollen hän saa arvon, josta sir
Winston aina kieltäytyi halutessaan pysyä
tavallisena kansalaisena.» — Lauseopin
mukaan II infinitiivin inessiiviä käyte-
tään temporaalirakenteessa, joka vastaa
temporaalilauseetta, esim. *Kevään tullessa
muuttolinnut palaavat* = *Kun kevät tulee,
niin muuttolinnut palaavat*. Ilmeisesti kirjoit-
taja ei kuitenkaan ole tarkoittanut, että
sir Winston kieltäytyi aina päärinarvosta,
kun hän halusi pysyä tavallisena kansa-
laisena, vaan *koska* hän halusi p.t.k.
Koska kyseessä ei ole temporaalinen sivu-

lause, ei voida myöskään käyttää tempo-
raalirakennetta.

*

»Postimaksujen korotuskaavailuja *vas-
tustavat* suurin osa puolueista, kokoomus
eniten.» / »Suurin osa niistä japanilai-
sista tehtaista, jotka todennäköisesti saa-
vat tilauksia, *toivovat* kuitenkin samalla,
ettei sotilaallisia tilauksia tule yhdellä
kertaa liian paljon.» / »Osa Pohjois-
Suomen kouluista, jonne tulokset posti-
tettiin Helsingistä ensimmäiseksi, *saivat*
tiedot jo eilen.» / »Monte Carlon juh-
littu *suomalaispari* Timo Mäkinen ja
Rauno Aaltonen *palasivat* lauuantaina
kotimaahan.» / »Tutkimuksen mukaan
noin *puolet* miehistä *osallistuvat* jumalan-
palvelukseen omasta halustaan.» / »Kil-
pailulle *antoivat* väriä hallituksen ja

² Konservatiivien ja radikaalien esitettyä näkökantansa tyypistettyjen muotojen käytöstä Virittäjän toimitus katsoo, että asia on saanut monipuolista valaisua, ja siirtää sen mahdollisen jatkokäsittelyn Virittäjän palstoilta Suomen Akatemian kielilautakunnalle. Virittäjä on kyllä valmis julkaisemaan aikanaan lautakunnan antaman suosituksen.